

בדעוך המרד בסלובאקיה

אמיל פ. קנייזיה

„בדעוך המרד“ הוא קטע מסיפורו האוטוביוגרפי של הסופר הסלובאקיהי-יהודי אמיל פ. קנייזיה „הקליעים שרקו מכל עבר“ שהתפרסם בספר „הדרכים לחרות“. אמיל פ. קנייזיה נולד במיכאלובצה במזרח סלובאקיה והצטרף למפלגה הקומוניסטית בנעוריו. היה חבר המחתרת האנטיפאשיסטית בסלובאקיה והצטרף אל הכוחות הלוחמים במרד הסלובאקי נגד הגרמנים שפרץ ב־29 באוגוסט 1944. המלחמה התנהלה במרכז סלובאקיה. שוחרר שטח של כ־10.000 ק"מ עם מיליון תושבים ומרכזו בעיר בנסקה ביסטריצה. המרד ניתק קווי תחבורה גרמני חשוב ביותר וכדי למגרור רכזו הגרמנים כוח של 6 דיוויזיות. באנסקה ביסטריצה נפלה ב־28 באוקטובר 1944, ושרידי הלוחמים עברו לשיטת הלחימה הפארטיזנית. הסיפור דן בזמן בו החזיקו יהודות פארטיזניות את שארית השטח המשוחרר, ומתאר את נסיגתן ליערות להמשך הקרבות.

בדעוך המרד

קרבות בבלאטניצה

בתוך מטלטליו של הנאצי שתפסתי, והוא שלישי של מפקד הדיוויזיה המשוריינת „טאטרה“, מצאנו גם את הספר הידוע לשמצה: „Volk ohne Raum“. אני מזכיר את הספר כי ברצוני להדגיש את העובדה שהגרמנים ראו בסלובאקיה את שטח מחייתם ועל כן מצאו לנכון לשלוח לכאן את הדיוויזיות שלהם, וביניהן גם אחת בשם „טאטרה“,* וכן מעוד סיבה: בעמוד הראשון של הספר בלטה הקדשה בחתימת ידו של מפקד אותה דיוויזיה, גנרל Von Leopes מיועדת לשלישו. ספק אם שיער הגנרל אי־פעם שהשליש שלו ימצא בסופו של דבר את שטח מחייתו בצד השני של החזית. יכולנו איפוא להניח, שהגנרל ינסה להוציא מדינו. פירוש הדבר שיסתער עלינו באש ובברזל. כבר באותו יום עצמו, בשעות אחרי הצהרים שלח האויב סיוור ממונע שהסתובב וחקר את תושבי החלק העליון של הכפר על הידוע להם בדבר העלמותה של המכונית האפורה. אינני יודע מה נאמר להם, בכל אופן את תשומת ליבנו העירו. היה ברור, שיש צורך להתכונן לקבלת פנים.

למחרת הגיחו לבלאטניצה שני משוריינים ועוד שני טאנקים מטיפוס „פרדינאנד“ ומיד הודיעו על קיומם, בשלחם לעמק בבלאטניצה וגאדר מנה הגונה של פגזים. ראש המטה של המפקדה האמצ'נקו נמצא באותה העת בצד השני של העמק. שכוב ליד הרובה האנטי־טנקי המוסווה היטב, ירה בכיוון ה„פרדינאנד“ ופגע בשרשרת הטאנק. לפתע הסתובב הטנק ונעצר... המקלען בצד השמאלי התיץ ברד של כדורים על הגרמנים הזוחלים ואחדים מהם נשאר לפני הגשר הקטן. השאר התקפלו מאחורי הבתים. עם תום הפסקה צצרה, כיסה האויב את עמדתנו הקדמית באש מרגמות כבדה ורסיסי הפגזים עשו את

* טאטרה — שם שרשרת הרים גבוהים בגבול הפולני-סלובאקי.

שלהם: הפצועים הראשונים כרעו... שלנו החלו לסגת באגף אחד וגם באגף השני של העמק. בינתיים הגיעו ההיטלראים במשוריין אחד ובכבל פלדה חלצו את הטנק הניזוק. ברגע שהאויב הרגיש, שלא נשקפת לו סכנה מיידית, ניסה לחדור אל מרחבי העמק. למחלקה של גורנוסטאייב, מהפלוגה הראשונה, נשקפה סכנה מהעורף. הסיירים של ולאדו הלושקה חשו לעזרה. הגרמנים גלשו במדרון קרוב ולפתע צץ גורנוסטאייב. ביחד עם ויטקו גרינברג וולדו הלושקה, הסתערו על הגרמנים, כשמגרום פורצת קריאת הורה אדירה. הגרמנים המופתעים נסוגו. ברם, גורנוסטאייב צנח פצוע — נפגע בכדורי דום-דום בשתי רגליו מעל הברכיים; אמנם נלקח מיד לסבך היער ונחבש בקרעי סמרטוטים של חולצות הבחורים, אך עד שהגיע לבית היערן, איבד דם רב אך הועבר לאחר מכן למוהושובה, היה ללא הכרה. הוא כבר לא התעורר יותר. כך ניספה פבלושה גורנוסטאייב שלנו, פארטיון סוביטי אמייץ ונאמן, איש קולחוז מסיביר. קברנוהו על הרכז מעל אכסניתו של ניידובוב במוהושובה.

עם דמדומי הערב עזבו הגרמנים את העמק ואנחנו שוב תפסנו עמדות במוצאו. ביום ראשון, שבת 15 לאוקטובר חזרתי מבנסקה ביסטריצה ליחידתי. בדרך מקראלובה סטודניה פגשתי בחורים מהפלוגה שלנו שנשאו פצועים על אלונקות בעיקר מהמחלקה הראשונה והשניה. נעצרתי לרגע, ולאחר שהחלפתי אתם מספר מלים, חשתי מהר לעמק בלאטניצה. «מה אתה כל כך מזדרז?» שואל אחד מנושאי האלונקה. מופתע, הבטתי אליו: «איזה דיבורים אלה?» «כבר לא כדאי לך לחזור». הוסיף בנימה שכולה כוונה טובה. «הגרמנים עוטים עלינו כמו ארבה». היום-מחר יבואו כולם אחרינו».

«ומי בתוך העמק?» שאלתי מבוהל.

«לפי שעה שלנו». השיב.

«אז מה אתה מקשקש?» התרסתי לעומתו.

וכך הנחתים והלכתי. אבל במשך כל הדרך כרסמו בי חששות ורק כאשר הגעתי

למוהושובה — נרגעתי. כאן היה שקט.

למחרת התקיפו הגרמנים את עמק בלאטניצה ואת עמק גאדר בכח של שני גדודים בסיוע של משוריניים ו«פרדינאנדים». אף גדודו של קוזנצוב נסוג מהמוצב הקדמי אשר בעמק גאדר. באש מרוכזת הוצא מכלל פעולה המקלע הכבד שלנו וברסיס של פגז נפצע מפקד הפלוגה הראשונה דבוראק. ההיטלראים חדרו דרך הגשר הקטן לעמדותינו הקדמיות העזובות. אף הם סבלו אבידות כבדות, ולכן עוד לפני רדת הערב עצרו את התקפותיהם והחזירו את אנשיהם לכפר.

לפנות בוקר יצא סיור של ולדן הלושקה לבדוק את המצב והגיע עד סוף היער. בדרך הצטרף אליהם גם ראש המטה וולודיה חאמצ'נקו. גם ההיטלראים שיגרו סיור לאגף השמאלי של העמק. הסיור של האויב חשש כנראה לחדור יותר עמוק לתוך הסבך. הלכו רק שניים. השאר המתינו קצת מאחור. הלושקה, בזמן הזה, נמצא בקרבת המוצב הקדמי החדש. באותו רגע שמעו קול מהסס: «טובריש, קאמארד, פארטיון...» המילים לא ערבו לאוזן, לא ברוסית וגם לא בסלובאקית. הריהו, מישהו מנפנף במטפחת לבנה. ולאדן הלושקה זו בזריות מאחורי העץ, לא היה חסר הרבה והיה יורה. «חבר לא לירות, היטלר נגמר». הבחורים נבוכו, אך הרכינו קני הרובים והתמקלעים כלפי מטה. קפצו אליהם ומששו את קני הרובים של השניים. היו קרים. ולאדו ציווה בגרמנית, בקול מחמיר: «קדימה,

בדעוך המרד

אבל מהר". מתוך החפזון שכחו לפרוק מעל השבויים את רוביהם וכך צעדו שני העריקים, כשהרובים על כתפיהם. "אם עד עתה לא עוללו שום רע, שישאו אותם!" חשב בליבו ולאדו לאחר שהבחינו בכך.

מוצאם של שניהם מבלגיה, מהעיר שארלרוא. שמו של היותר מבוגר אדמונט טאנט, סטודנט לרפואה; הצעיר בן ה-19, אוסקאר פלאגרין, היה כורה. לפי עדותו עבדו משנת 1943 כפועלי כפייה בסביבת מינכן. בפברואר 1944 נלקחו לקסרקטיני מינכן, הולבשו מדים וצורפו לדיוויזיה ס.ס. בפקודו של גנרל דירלבנגר הידוע. הם לחמו נגד פארטיזנים פולניים במאזובייצק ובאוגוסט השתתפו בקרבות נגד המורדים בוורשה. רק עכשיו, שעה שהתנדבו לסייר את העמק, ניתנה להם ההזדמנות לערוק משום שמפקדם פחד לצאת עם הסיור. צירפו אותם לסיור של הלושקה.

לאחר שהעביר את שני העריקים לסיורנו, שב ולאדו הלושקה עם חאמצ'נקו לשולי היער. מפקד הבטליון, ניקולאייב, עם מטהו, הגיעו עד למטרסים של הקו השלישי וכאן שלחנו לסרוק את השטח מלפנים. על הדרך היו מעבירים פצועים. ככל שהתקרבתי למוצא העמק, נעשו היריות תכופות יותר. חפשתי את ראש המטה ואת הלושקה, אך הם היו עם הסיירים הרחק קדימה. בסבך היער טרטרנו תת־מקלעים. מההר שממול המטירו עלי אש מקלע. תפסתי מחסה מאחורי העץ והגנתי על ראשי וחזי. מסביבי שרקו הכדורים ללא הרף. השתחררתי מהסיוט רק לאחר שהבחורים מהפלוגה השלישית, אשר שכבו מרחק מועט ממני, כיוונו את אש רוביהם לכיוון זה. בעוד אני עולה במעלה ההר, פגשתי בשני סיירים שסחבו פצוע.

"מי?" שאלתי תוך חששות כבדים.

"חאמצ'נקו", השיבו בצער.

לא היה טעם להתמהמה. גייסתי שני בחורים נוספים במהירות האפשרית כדי להעביר את הפצוע לעורף. וולודיה, בעודו בהכרה, זירז בקול שקט: — "נהג, נהג!" לפני המיתרס עמדה המכונית שנפלה כשלל ביחד עם השליש של הדיוויזיה המשוריינת. הנהג שלנו הסיע בה את הפצוע. הפצע היה קשה מאד — פגיעה ישירה בראש. כפי ששמענו, הוא עוד חי, כאשר הביאוהו לקארלובה סטודניה, אך לפי כל הסימנים היו אלה שעותיו האחרונות...

בשעות הצהריים הצליח האויב לכבוש את קצהו התחתון של העמק וניסה לחדור עוד יותר עמוק. הוא לחץ גם בכיוון של עמק גאדר ואיים בתנועת מלקחיים. היריות נשמעו גם בערפנו. ההיטלראים תקפו מלפנים וגם מהאגפים של הרכס בין עמק בלאטניצה ועמק גאדר. המפקד שלחני שוב לסיור והפעם נתן לי משקפת. לקחתי אתי את אוטו ואגנר. בדרך, קרוב למיתרס הקו השלישי, נסוגו באי־סדר הבחורים מהפלוגה השלישית והרביעית עם מפקדיהם.

"מה מתרחש?" מדוע הנכם עוזבים?" פתחתי אתם בשיחה.

"מה, אני משוגע ליהרג?" עונה לי מישהו.

קולו גילה עצבנות ובהלה. צעק עוד משהו והמשיך לרוץ הלאה.

"איום, האם הם נסוגים ללא פקודה?"

כאשר נותרנו על הדרך רק שנינו, עלינו במעלה ההר כדי להיות בלתי חשופים לעין האוייב ושנוכל יחד עם זאת לצפות על הדרך ועל התלולית ממול. אנו הולכים והולכים, אך גרמנים אין. עברנו את המחסום השני; שקט, כאילו מעולם לא נתרחש פה דבר. רק לפני המחסום הראשון הבחנו במעיל צבאי זרוק על הארץ ובפגור של סוס שהיה מוטל על הדרך. טפסנו על עצי אורן גבוהים והשקפנו על הכפר. פה ושם הסתובבו גרמנים מזויינים. אולי היה בדעתם לבדוק מה מתרחש הלאה בכיוון שלנו אך עדיין הם לא העיזו. מדי פעם יצאנו מהסבך למעבה היער וכאשר הגענו אחרי המחסום השני, אורנו עוז ויצאנו ישר על הדרך. לפני המחסום השלישי עמדה מכונית הרוסה, שבודאי פוצצה למען לא ליפול בידי האוייב, אולם, היכן האנשים? אולי בכל זאת הצליחו הגרמנים להכנס לעמק שלנו דרך עמק גאדר? אבל איך זה ייתכן, הרי לא מצאנו עדיין שום עקבות? השעיה היא ארבע. אנו מתקרבים לבית היערן. נכנסים פנימה. על השולחן טלפון שדה. מצוייך, אוכל לטלפן למפקדה. בסובבי את ידית הטלפון, ליבי מתמלא שמחה, שכן בעוד רגע אודיע על הכל: הבחורים יוכלו לחזור ללא כל חשש.

הלו, הלו... הלו, הלו.

מה זה? לא פועל, או שמא? אני מסובב שוב את הידית, שקט. אין עונים. אוטו מביט עלי בבהלה. גם אותי תוקף הפחד. ואם הגרמנים נתקו את הקו? אך כיצד הם יכלו להגיע לכאן, אם לא נתקלנו בהם במשך כל הדרך? ושמא הם עברו מעמק גאדר? על השולחן שיריים של לחם ובמחבת עוד קצת "גולש" שהתקרר. אנו נוטלים מהלחם וממהרים למוהושובה. מבין עצי האורן נשרכים חוטי טלפון קרועים. במרחק מה מצומת הדרך לקארלובה סטודנה, מפוזרים כדורים על האדמה, אנו דוחסים את התחמושת לכיסינו ולתרמיל הצד. עוד כמה צעדים — והנה קופסה שלמה, ועוד אחת וגם שלישית ורביעית — וכולן מלאות כדורים. עמוסים בשלל יקר זה אנו ממשיכים ללכת ומבחינים פתאום בארגז מלא תחמושת. אם כך הדבר מדוע עלינו לטרוח ולסכול? אנו משליכים את הקופסאות, מרוקנים את הכיסים, התרמיל, ורצים למוהושובה.

אין רואים כאן איש. אחוזי טירוף אנו פורצים לביקתות, למפקדה וצועקים ביאוש: "היכן אתם?" — קולי חנוק.

על התנור שבמטבח סירים ובתוכם נתחי בשר צלויים, שטרם התקררו. אפשר, שעוד לפני חצי שעה היו כאן. ליד מטבח השדה מתרוצץ חזיר. אנו בולשים אחרי סימן חיים, ידיעה כלשהי. — שום דבר. עזבו! כולם! אבל, לאן? אין הרבה זמן. מי יודע אם הגרמנים לא השגיהו בנו? אחוז עויות אוטו בוכה.

"אל תבכה, שפן שכמותך!" מוטב שנמהר לקארלובה סטודניה. אנו רצים בשביל העולה במעלה ההר. שומעים יריות. מה קרה אם גם לשם הגיעו כבר הגרמנים? אך לא, לא יתכן. ובכל זאת, עובדה היא ששלנו עזבו. ראשית שולחים אותנו לסיור, ואחר כך עוזבים אותנו לנפשנו. בכל העמק לא נתקלנו בשום גרמני! דמעות מתקשרות בעיני, אלא שאני מתבייש מפני אוטו. מישהו משנינו מוכרח להיות חזק יותר... השעיה שש חלפה. נושפים, אצים-רצים בשביל המוכר; אור היום נגזז. מעל ההר יורדת אפלה. גשם מתחיל לרדת ואנו בלי מעיל ובלתי ידיעה. הננו כבר רטובים עד לשד עצמותינו, רגלינו מתחלקות על העשב הרטוב מועדות בבוץ הדביק. חושך מסביבנו ואין רואים יותר את השביל. תעינו. אנו עומדים ללא תושיה מתחת לעץ, אוטו בוכה. "אמיל, הרגני! תירה בי!"

בדעוך המרד

„השתגעתי?“ אני מוריד ממנו את הרובה וגוער בו. הוא באמת עוד ילד. בעצמי אני יודע איך אחזיק מעמד. אני מחפש עץ בעל צמרת גדולה, לשם מקלט יותר גוה. אני רוצה לזוז, מתוך חשש שנפול לתהום ונאבד איש את רעהו.

הבחור הצעיר שוכב על האדמה, אחוז יאוש גדול. אני מדובבו, כאילו היה אחי ומנסה לדבר ללבו, רק שירגע, אך הוא ממשיך לבכות ללא הפסק. „תזכור את מחנות הרכוז“. אני עושה נסיון נוסף לחזק את רוחו. „אתה יודע מה הוא מחנה רכוז של היטלר?“... „כמה לילות כאלה עוברים שם על אנשינו? החזק מעמד עד הבוקר... זה רק עשר שעות“. הוי, היה זה לילה ארוך לאין קץ וכאשר זכינו והשחר הפציע. החזרתי לאוטו את רובהו ושוב לא היה הוא כה מיואש.

אנו ממשיכים במסענו ואין אנו יודעים את הדרך. עוברים שטח מרעה לא מוכר. שבילים לא נודעים. שדה ראייתנו קטן ומצומצם. כל העולם הסובב אותנו נתון בערפל כבד. הגשם אינו פוסק אף לרגע. יריות בודדות מפירות את השקט השורר מסביב. פתאום נדמה לנו שהננו רואים דמויות בני אדם. אנו קופצים לתוך נחל קטן, המים מגיעים עד לברכיים. נשקנו דרוך ואנו ממתנינים בקוצר רוח. איזה מזל... שלנו! אמנם לא מיחידתנו, ובראשם אשה. השמחה היא הדדית. תחילה גם הם נבהלו. הם היו בסיוור ועתה חוזרים. אנו מצטרפים אליהם. הם הולכים לקארלובה סטודניה. מצויין! טוב יותר לא יכול היה להיות. מרוב שמחה כאילו קמנו לתחיה, ואכן צעידתנו קלה ונמרצת. בצהריים הגענו לקארלובה סטודניה. רכס ההר מלבין תחת מעטה שלג רטוב. נשמעת פעיית כבשים. הנה שם ישנו דוד רודיונוב ואליושה סראסוב, הצ'ובאשו בעל העיניים האלכסוניות. בבקתות שוכבים פצועים פצועים קלים. את הפצועים קשה העבירו לביסטריצה. סיפרו שחאמצ'נקו עוד חי כאשר נלקח מכאן. יכול להיות שהטיסו אותו לברית המועצות. גם הגדוד של קונצוב מזדחל וקרב לכאן מעמק גאדר. המצב היה חמור ממה ששערנו. על אף היותי בדעה שהנסיעה היתה מיותרת, מי יודע מה היה קורה אילמלא יחידותינו התחמקו מקרבות נוספים. על שאלתו של ניקולייב ביחס למצב, השיבותי חד משמעית: „יכולים לחזור“. „התלך קדימה?“ „אלך“. „קודם תתיבש, תנוח ובבוקר תזנק עם הסיוור. פאניאטנו?“ (מובן?) האויר התחמם והשלג נעלם בבת אחת. התפשטנו ושכחנו תחת השמיכות בין הפצועים. התעוררנו בשעה שהגישו ארוחת ערב. חיפשתי מכרים. רבים חסרו. ספרו שהנעדרים נפלו. אך אותו דבר אמרו על שנינו, ומהי האמת? נטיתי להסתייג מידיעות אלה, אולם היכן נשארו וולאדו הלשקה, הנס לאנגלר, וקולה סמירנוב?

ביום חמישי בבוקר, 19 לאוקטובר, ירדנו מקארלובה סטודניה. אחרינו, במרחק מה, יצאו לדרך שאר פלוגותינו. הלכנו בזהירות, משום שבימים האחרונים נתקלנו לעתים בסוירים גרמניים, אשר העיזו עכשיו, גם לאור היום, להכנס ליערות. מדי פעם נעצרנו ובדקנו את השטח. שירת הצפרים ליוותה אותנו בדרך וולאסטה צייטהאל גירד סנטרו שהצמיח זקן ופתח בזמר; ואנו שכחנו לרגע את מצבנו, הלכנו שבי אחרי השיר ושרנו עמו. הלכנו במשעול המוכר לנו היטב. עוד בערך 2 קילומטר ואנו במוהושוב. ישבנו לנוח ועישנו. מלאתי את מקטרת טבק, אך הגפרור נכבה. „הא לך נייר“, נשמע קולו של צייטהאל הצ'כי, „עשה לך לפיד“. בנסותי לקפל את הנייר ולגלגלו לסיגריה שמתי לב לתמוהני שהוא איננו מהסוג הרגיל. זה היה כרוז. באזיק קם והתכופף לאסוף כרוזים נוספים. לא הרחק היתה מונחת ערמה שלמה; טיסו מנסה לפנות את החיילים והפארטיזנים.

כאילו אין להם מה לחשוש, באם ימסרו את עצמם לשבי, כשהכרוז הזה בידם. הבחורים גחכו וצחקו למקרא כרוז זה. אספנו את הכרוזים והצתנום. רק שבעיני רוחי, אני רואה שוב את הגרמנים. מה אם הם קרובים? קמנו והמשכנו לצעוד. כאן, לא הרחק מאתנו נמצאת מוהושובה. «פטרש ויורקו ילכו לבקתות. באז'יק יציב את המקלע, וולאסטה יבוא אתי!» פקדתי. שחררנו את נצרות נשקנו, פטרש ויורקו צעדו ללא דאגה לבקתות. קודם אל זו בה שכנה המפקדה.

«אין נפש חיה» — צעק יורקו בקול חנוק, עד כי חרה לי שהוא כה רועש. עלינו לרחבה בריצה, עם באז'יק וציטהאל; בודקים את כל הסביבה. על הרכס מעל לעמק שורר שקט מוחלט. ממש לא יאומן. השמחה מזה והחששות מזה משמשים בערבוביה, אך אנו ממשיכים הלאה, לעמק בלאטניצה. את פטרש ויורקו השארתי במוהושובה עד לבוא הבאטליין. למטה בעמק לא השתנה דבר מאז שלשום: קופסאות התחמושת זרועות ומפוזרות בדיוק כפי שהיו. כעת צעדנו ביתר מרץ ושמחה. היתה לנו הרגשה נעימה, כאילו חזרנו מארץ רחוקה הביתה. חוטי הטלפון היו תלויים על האורנים וחלקם מנותקים. כמעט והיינו משוכנעים, שהחוטים נותקו על ידי בחורינו בעת הנסיגה. פנינו לבית היערן. הדלת היתה סגורה. מישוהו ודאי היה כאן. ואולי הרוח? הלא השארנו שלשום את הדלת פתוחה. בזהירות ואחוזי פחד פותחים את הדלת. בית היערן ריק, אף-על-פי-כן לא יתכן שלא היה כאן מישוהו. שלשום לא ראינו על השולחן פינכה וגם בקבוק שיכר לא היה. תעלומה. האם הגרמנים? רוחנו לא נפלה. צריך להמשיך קדימה. גם המכונית המפוצצת נמצאת מאחורי המיתרס, בדיוק באותו מצב, כפי שראינוה שלשום. ופגר הסוס מוטל לא הרחק מהגזרה השניה. ומעל הסלע מזדקר איזה ראש. יותר נכון, רואים רק את כובע הפלדה שאינו נע מהמקום. אינסטינקטיבית נרתעים מאחורי הסבך. אנו עוקפים מן הצד ובהגיענו מתברר, שהיה זה רק כובע פלדה, ונוסף לכך שלנו, ולא גרמני. עברנו את העמק לכל אורכו עד למוצאו ולגרמנים אין זכר. אכן, העמק הוא שלנו, כלומר שוב יהיה שלנו. העמק פנוי וחופשי...

אי-משם נשמע רשרוש. בין רגע נשכבנו ותפסנו מחסה. התכונה היתה מיותרת. מהסבך יוצאים שלשה בחורים שלנו בריאים ושלמים. אנו מסרבים להאמין, אך כמו עינינו אנו רואים את וולאדו הלושקה, הנס לאנגלר, קולה סמירנו. חיבוקים וטפיחות שכם. מה לא מרגיש אדם במצב שכזה? קולה מוציא מיד מימיה ומזמינו לשתות קוניאק-ביצים מצויין. פסט... הזהיר הלושקה בעל הזקן האדום: «בצד השני ניצב זקיף גרמני!» במשך היום תופסים הגרמנים את תעלות המגן מימינו של מבוא העמק, ולעת ערב נסוגים לבלאטניצה. שלושת «הרובינסונים» שלנו נצלו את נסיגתם, חדרו למוצביהם והביאו משם בקבוקי שתיה עם מדבקות צרפתיות. השמש עמדה במרום, כאשר פלוגותינו תפסו את הקו השני ולמוצב הקידמי נשלח סויר. הנאמנים שבנאמנים נשארו והחזיקו מעמד.

הגרודים נעים מערבה

בשבוע האחרון של אוקטובר קם מחדש לתחיה הכפר מוהושוב ועמו כל עמק בלאטניצה. הרוח החדשה והעליצות היו שרויים בכל. מהעמק הסמוך הגיחו יחידות פארטיזניות. בין הראשונות הופיעה כאן קבוצת אלחוטאים עם מפקדה אנטול גורסקי, יחידתו של קאפיטן יורי ז'דאנוב ובה כ-60 נושאי תת-מקלע, אחריהם צצה היחידה של

בדעון המרד

קאפיטאן הורה, בה שירתו לרוב פארטיזנים מצ'כיה ומוראביה, באו רילין, קוזאצ'וק ובוהינסקי וגם יחידתו של קאפיטאן ירמאק ולבסוף חזרה מקארלובה סטודניה יחידתו של קונצוב שהתפלגה בינתיים וחלק עבר לפיקודו של גרישה איבאנישין. עם שובו מקארלובה סטודניה לעמק בלאטניצה, תפסה הפלוגה שלנו את מתרסי הקו הראשון, מרחק כ-300 מטר ממבוא העמק. האויב התבסס בחלק העליון של הכפר בלאטניצה ובמשך היום היה רגיל לשגר סיורים אל המקום בו נמצא פעם מוצבנו הקידמי. הבקתות במוהושוב ובית היערן אשר בעמק המו מרוב אנשים, ולא היה מקום לזון. על התלולית הריקה, מאחורי אכסנייתו של נידובה, געו עדרי הפרות והצאן של דוד רודיאנוב ועוזרו, הצ'ובאשו אליושה טראסוב, ששר על הטראגדיה הסיבירית הרחוקה. מתחת ליריעת הבד של מטבח השדה נתמשכו צילי מפותית ונשמעו שירי עם, שירי צבא וגם שירי משובה; ומנגד, על המדרון, עמדו זקופי-קומה אנשיו של קאפיטאן הורה ושרו את ההמנון הלאומי הצ'כוסלובאקי. נטשתי את הקבוצה עם המפותית והצטרפתי לאנשיו של הורה. "הלא היום 28 לאוקטובר!" * נזכרתי. אם כי בינתיים נפלה באנסקה ביסטריצה, התפורר צבא המורדים שהנהגתו הכזיבה, והגנרל הנאצי הופלה מלווה בעוגב את הכומר והנשיא, מונסיור טיסו, בטקס רב רושם בבית המורדים. בשבילנו עוד שום דבר לא נגמר. טרם חשנו, שזה עתה נפתח פרק חדש במלחמת הפארטיזנים. בחדר המפקדה, גחנו מעל המפות. חשבו וטכסו עצה על דרכי המעבר לעורף האויב מערבה, לעבר הגבול של מוראביה. ראש המטה החדש, קאפיטן אלקסינקו קרא לי וציווני שאסרוק עם הסיור את כל אורך העמק עד למוצאו. מניין לקחת אנשים כשהסיירים חזרו רק לפני שעה? אנסה לשאול כמה אנשים מהתמקלענים ומיחידות אחרות. נקרה בדרכי אחד ממפקדי יחידתו של קוזאצ'וק בחור צעיר חבוש קובאנקה שבעתות שלום היה בודאי עדיין מחמם את ספסל בית הספר. "שמע, חבר, אולי תוכל לתת לי שנים-שלושה בחורים לסיור?" שאלתי מתוך השערה, שבמשך שלושה ימים החליפו כוח. הוא הביט בי בכעס ובהצביעו על הבחורים מגודו של קונצוב שעוד לא עלה בידם להתמקם כראוי נהם: "בחר לך מהקוזקים הפאלסטינאיים ההם". בשמעתי את המלים הללו, בער בי חרוני ועל אף שבתקופה יותר מאוחרת נודמן לי לשמוע את אמירת הכנף הבויה הזאת לא פעם, ברגע זה איבדתי את שליטתי העצמית.

"מה אתה מקשקש? פוגרומצ'יק שכמוך!" הרעמתי את קולי בזעם. הוא נעלב ותפסני בגרוני. הנפתי את ידי השמאלית והלמתי בה בכוח על פניו. מרוגז מיהרתי לניקולאייב. קוזאצ'וק, שכנראה היה עד לריב שלנו, חסם את דרכי. לאן? כאשר התלוננתי בפניו, צחק לי. "מה בכך?" שאלני, ושוב ניסה למנוע בעדי להמשיך בדרכי. "עזוב!" השתחררתי ממנו בתנופה, ובוה הרגע יצא מהבית המפקד קלוקוב. מפקדים אחרים דברו בינתיים עם הבחור ב"קובאנקה".

"אל תשים לב!" הרגיעני קלוקוב, גם בינינו אפשר למצוא טפש". למרות התרגשותי הגדולה, הייתי צריך למלא את תפקידי.

עם החשכה טיפסנו על הרכס הסמוך כל הלילה, שהינו בבקתות הסמוכות. כל דבר אחר לא יכולנו לעשות, שכן למרות השמים הבהירים, היה חושך וכל נענוע של ענף עורר

* חנה הלאומי של צ'כוסלובאקיה.

חשד. לפנות בוקר עזבנו את המקום וגלשנו אל החפירות שלמטה. לפתע נעמדנו דום: עשן תימר מעל תעלות המגן. בנשימה עצורה נשכבנו והמתנו. שקט, לא ראינו כלום. התפורנו בחצי גורן וקפצנו לתוך התעלות. הן נעזבו, רק בפינה אחת מצאנו תרמיל צד, שמיכת צמר צבאית, חצי ככר להם ובקבוק "סליבוויץ". נשארנו שם רגע קט ובמשקפת השקפנו על הכפר. לפנינו דעכו זרדים. יתכן והגרמנים עוד ישובו! לו שבו, היינו שובים אותם. בתחתית החפירה, מפורות חתיכות נייר. חיברתי אותן יחד, וקבלתי רשימה שמית של סיור גרמני. מעלינו הפיצה הרוח שטרות. היה זה כסף שהוצא על ידי ההיטלראים באזור שנקרא "גנראל-גוברמנט", בפולין הכבושה. אין ספק שכאן שהו השוחטים מיחידתו של דירלבנגר, אשר נטלו חלק בקרבות נגד מורדי וארשה ואשר מהם נמלטו שני הבלגים שלנו.

בערב, 30 לאוקטובר, נערכו היחידות ממוהושוב ועמק בלאטניצה להתקפה על בלאטניצה. בראש הלך סיורנו עם מקלעי צידאנוב. אחריהם שתי פלוגות מהבטליון ע"ש "לנין" וקוזנצוב, כלומר, עתה כבר יחידתו של איבאנישין. לפי האות, כאשר השמים הוארו באורה של ראקטה אדומה, עברנו בריצה את הגשר. באפילת הלילה חזרנו לסמטאות בלאטניצה. התפתח קרב יריות מכל סוגי הנשק שעמדו לרשותנו. ויס, איש בראטיסלאבה, הפגיו במרגמתו את מבואות הכפר, ואנו התקדמנו מבלי שנראה את אשר לפנינו. הכדורים שרקו ליד האוזניים, איש לא ידע אם היריות באות מלפנים או מאחור. בדרך עד למרכז הכפר, לא נתקלנו בגרמנים. רק לפני הצרכניה התפוצץ מולנו פגז, והבלגי אוסקר פלגריין גנח מכאבים. השלכנו רמונים לתוך החצר הקרובה, מתוך סברה שמסתתרים שם גרמנים. לא התעכבנו ומהרנו הלאה. כשנמצאנו בקצה העליון של הכפר, זהרה על הקצה התחתון של הכפר ראקטה ירוקה, ומיד לאחר מכן נשתתקו היריות כליל. מיהרנו בחזרה. אפפו אותנו החששות, שכן בכפר לא פגשנו איש.

רק בתוככי העמק השגנו את היחידות החוזרות. היתה זו הפעולה האחרונה, ליתר דיוק תמרון אחרון, ויום אחרון של שהותנו בעמק בלאטניצה. חלק מהגדוד ע"ש "לנין" עם מפקדיהם ניקולאייב ואלכסיינקו עוד נשאר, ואתם גם וולאדו הלושקה. חלק הארי של הבאטליון יצר גדוד חדש בפיקודו של סלבקיין, ובכוונתו היה לעבור למערב. ב-31 לאוקטובר, בשעת הערביים זוננו ממוהושוב, דרך עמק קונסקה ומסביב להר ילני. קלוקוב הנהיג את התזוזה מערבה, ומשום כך היה כל הזמן עם הסיירים בראש הטור. גשם דקיק וטורדני היכה בפנינו וגלימותינו הצבאיות הרטובות הכבידו עוד יותר על משאנו. לאט הודגב לו הטור הארוך של הגדודים. בקטע ראשון, בניהולו של קלוקוב הלכו גדודיהם של סלבקיין, ז'דנוב והורה. באגף השני, בניהולו של בוהינסקי צעדו הגדודים של רילין, קוזנצוב וגרישה איבנישין. קרוב ל-500 איש התנהלו לאיטם ובשקט, ורק טפטוף הגשם לווה את מחשבותיהם האילמות. ברם, במקרה כגון זה, נעשה מזג אויר מזופת — ידידנו ושותפנו הטוב, אם כי לא הנעים ביותר. בשום מקום לא נתקלנו באויב וזאת על אף חדירתנו העמוקה לעורפו. עקפנו את מוהושוב מדרום. מתקבל על הדעת, שהתקפתנו על בלאטניצה, בבלבה את האויב. פסחנו על הבתים ובלי כל תקרית חצינו את מסילת הברזל ולאחר מכן צלחנו את הנהר טוריץ שמימיו הגיעו עד למותניים. המשכנו בנוף הררי ומיוער של הפאטרה הקטנה. דשדשנו בנעלים רטובות בבוץ ובמים ועור רגלינו נשתפשף עד זוב דם. לפני השחר נתקלנו בקבוצות של חיילי צבא המורדים. במקום רובים,

בדעוך המרד

אחזו מקלות בידיהם, בהם נסתייעו בהולכם לכפרי מולדתם. היו ביניהם פצועים אחדים שפצעיהם העלו מוגלה. מהם נודע לנו, שהמונים נלכדו ונשבו על ידי הגרמנים. גם טורנו נידלדל במשך הלילה; אחדים העדיפו את חוסר הודאות בבית על אייבטחון בהרים. היה 1 בנובמבר. על הרכסים, שאליהם העפלנו, ירדו פתיתי שלג גדולים וטפות גשם טפחו על פנינו לסירוגין. לאחר מכן פיזרה הרוח את העננים, והבחורים ישבו עייפים על גזעי עץ כרותים והביטו למטה. בבתי הקברות דלקו נרות. היה חג המתים...

עם עלות השחר, שלח אותי קלוקוב עם שלושה פארטיזנים לסייר למטה בעמק. היה עלי לזודא, היכן נמצאת אחת מיחידות המישנה שלנו, לפי השערתי היה עלינו לעבור כ-15 קילומטר. סיוורנו נתקל בשני אנשים קשישים. על הכתפיים נשאו גרזנים ולנו אמרו שהם תושבי הכפר וריצקה. על כל שאלותינו השיבו בהכנעה גמורה. בעיני קולה סמירנוב ניראו השניים חשודים. הוא קרץ לי בעיניים ורמוז, שעל כל צרה שלא תבוא, כדאי לחסלם. לא הייתי תמים דעים אתו, ותירצתי את איי-הסכמתי בכך, שבקירבה יכולים להמצא גרמנים ואם ישמעו יריות, עלולים לסכל את משימתנו. בעיני לא נראו חוטבי העצים כמסוכנים. נעמדנו מרחק של קילומטר מפריזאלד. מבית בודד יצא גבר, שמיד הבחין בנו. הסתכנו ונפנפנו לו, שיתקרב. תחילה היסס, רצה לחזור על עקבותיו, אך לבסוף בכל זאת החליט להתקרב אלינו. ראשית כל חקרנוהו, האם סלובאקי הוא, ורק אחר-כך התעניינו במצבו. הוא סיפר, שבבית הספר מתאכסן חיל מצב חזק של 400 אנשי וולאסוב. הסברתי לו, שאנו מונים כ-2000 פארטיזנים, שלא יפחד, אנו נגן עליו. האצנו בו ששיג אינפורמציה מהימנה, היכן בדיוק מקומות מגוריהם ומה מספרם וחוזק מזה בקשנוהו להביא לחם ושומן הרבה ככל האפשר. בעד דרישתנו אחרונה זו, נתתי לו מיד 500 קרונים. בהתחלה סירב לקחת כסף. נאלצתי לדחוף לו לכיס. כעבור פחות משעה, התראינו מחדש.

קרוב לשעה 12 הפתיעונו יריות. מיהרנו אל הגבעה, לשם תפיסת מצפה יותר טוב. לרגעים נפסקה האש, ושוב התלקחה מחדש. בעזרת משקפת עמדנו על המתרחש בגבעה שממול, בה על משטח גלוי התרוצצו אנשינו הנה והנה. רק אחרי הצהרים פגשנו פרטיזנים מגודונו ומהם נודע לנו, מה בעצם קרה. עם צאת השמש המחממת התישבו אנשינו במעבה היער וסעדו את ליבם בפיתות ובשר שניצלה בחפזן עוד במוהושוב. בשמירה עמדו 3 זקיפים מכל פלוגה, ביניהם הבלגי אדמונט טאנט עם מקלעו. לפתע נפתחה אש. החלה התרוצצות בקרב אנשינו. מהסבך נהרו אנשי ס.ס. ובבירור נראו גם הגרדיסטים, שכן קראו בסלובאקית: "הרם ידים, הכנעו!"

אמנם השמירה הדפה את ההסתערות הראשונה, אך הפאשיסטים תקפו גם מהצד השני. אדמונט טאנט קצר אחדים מהם, אולם מהצד פגעו בו בחזה. בראותו, שעולים ישר עליו, כיוון שוב את נשקו והמשיך לירות עד שנפגע בראשו ונפל. גם התוקפים השאירו מתים רבים, אך בכל זאת הצליחו לקחת בשבי 8 איש. משלנו נשארו ארבעה. למטה, בבתי הקברות של כפרי הסביבה, עוד דלקו הנרות... החלפנו מבטים רבי משמעות עם הבילורוסי הגבוה ובהיר השער, קולה סמירנוב. "אך, אתה ראש הסיוור" אמר ונענע בראשו. היו לו טענות בשל חולשתי לשני הקשישים, אשר פגשנום בדרך לפריזאלד. לבטח צדק, הכל הצביע על כך, שהיו אלה מרגלים, שהתחקו אחרינו והעבירו ידיעות לאדוניהם.

בבית יערך נידח נפגשנו עם אנשינו ובראשם קלוקוב וסלבקיין. ברכנו איש את רעהו כאילו קמנו לתחיה. היו כבר ביניהם שסברו שנפלנו בידי הפאשיסטים, או שנספינו. היחידות הוסיפו להצטמצם ולהתערבב. אחדות נתפורו אי-שם בהרי הפאטרה.

תקענו יתד מהפאטרה הקטנה עד הרי הפטאצ'ניק במערב סלובאקיה, באיזור בו התבססו בצפיפות יחסית יחידות פארטיזניות. אם כי כפרים לא רבים היו בידי הפארטיזנים, נתגלה כאן אירגון פעיל של קומונסטים ואוהדיהם המקומיים. באיזור המרד העיקרי, בסביבת באנסקה ביסטריצה וההרון, שררה אחרי כשלון המרד והתפרקות צבא המורדים דזאורגניזציה, ביחוד בעת מעבר היחידות המצטמקות לשלב של מלחמה פארטיזנית. ואילי באיזור שאליו הגענו עכשיו, שרר מצב דומה עוד בספטמבר והתחלת אוקטובר. בנוגע למודיעין או לאספקה, לא הרגיש גדודנו שום קשיים מיוחדים מאז קשרו יחידותינו קשרים טובים עם האוכלוסיה המקומית. בזכרוני נחרתה בעיקר יחידה קטנה אחת בהנהגתו האמיצה של הסנדלר מבית המלאכה של באטה, ששמו אינו זכור לי עוד, וכך סצאנסקי, איכר מאוהרוביץ', שנספה יותר מאוחר במחנה רכוש, ואשר שימש לנו לא פעם מורה-דרך בגיחותינו הרבות והמוצלחות, ורבים רבים, עלומי שם נאמנים ואמיצים.

בימים ראשונים של שהותנו בפיסתקי הניחו לנו. רק הסיוור פעל בכפרי הסביבה והתחקה אחרי המצב. פעמים דימינו, שאנו חיים באיזה מקלט של שלוה ונוחות, אם כי במציאות לא היה זה נכון. לעתים נודמנו אתנו קבוצות ממקומות שונים. בא לכאן קוואצ'וק עם קומץ אנשיו שעוד נותר מגדודו. פעם הגיעו אלינו שני פארטיזנים מזוקנים ויגעיים, מפקד יחידה, אדמוביץ' בכבודו ובעצמו ואתו סגנו או קומיסר שלו. הם מסרו לנו על המתרחש באיזורם — על מיתקפה גדולה של הפאשיסטים, ביחוד של אנשי ולאסוב, על הבריגדה השניה ע"ש סטאלין, שבה נשבר כל המערך הפרטיזני, ובין הנופלים היה גם המפקד, סגן אלוף של הצבא האדום, דיברוב, בולשביק ותיק מדוניץ. לעתים הופיעו אצלנו גם הסוירים מגאפל. בין הראשונים היו סירי גדודו של איבאנשיין. הוטל עליהם להשיג באיזורנו מצרכים עבור המערך של בוהינסקי, אחד הסיירים היה ידידי משכבר הימים, זולטאן כ"ץ, חבר ההנהגה המחוזית המתחרתית של המפלגה הקומוניסטית במיכאלובצה, שלא ראיתיו כמעט ארבע שנים. שמחנו מאוד לפגישה זו ובחדוה סקרנו איש את רעהו. אז לא ידעתי, שזו תהיה פגישתנו האחרונה, אך היא נחרתה חזק בזכרוני. בשיחה זו נודע לי שבגאפל הוציאו להורג את הפרטיזן פולקמאן מנובאקי * מדוע? מצאהו ללא רובה. אין בכך משום תימה, אילו היה הדבר קשור בהעלאת הרוח הקרבית והמשמעת. אולם כל הנסיבות העידו על כך שהוצאתו להורג של פולקמאן סימלה תופעות אשר עמדו בניגוד מוחלט למטרות המאבק נגד הפאשיזם ובעד קידמה וסוציאליזם. לפי דבריו של החבר כ"ץ, היתה ההוצאה להורג ביטוי ליחס עויין כלפי הבחורים מגדודו של איבאנשיין, שרוב לוחמיו היו יהודים ממחנה הריכוז של נובאקי. יחס עויין זה, הניזון מדעות אנטי-שמיות, התגלה בזמן מסע המעבר מעמק בלאטניצה להרי הפאטרה ועורר התנגשויות רבות. כך למשל כינו רילין ובוהינסקי כחתירה תחת סמכויות המפקד את אוהרותיהם

* יחידה מאנשי מחנה העבודה היהודי בנובאקי שלחמה בתחילת המרד במסגרת הצבא הסלובאקי והצטרפה אח"כ ברובה ליחידות פארטיזניות שנסוגו להרים.

בדעוך המרד

של הח' שפיצר, מילר⁴ ואחרים, שהתמצאו באיזור יותר טוב, בדבר טעויות הדרך ואורינטציה לא נכונה. על רילין נודע, שאחרי הנסיגה ממארטין, הודח מתפקיד מפקד היחידה על ידי מפקד מבריגדה א. ש. יגורוב בכבודו ובעצמו.

כאשר הגדודים התישבו בגאפל בפיקודו של בוהינסקי, הוסבר לכל הפארטיזנים שאין להוציא נשק מהיד, שיש לישון עמו כמו עם אשה וכו'... גם לבית המרוח של גאפל הלכו הבחורים עם נשק ביד. אחדים, לאחר שלגמו מהבירה, השעינו את רוביהם על הדלפק או על הקיר. אף פולקמאן עשה כך, אך בזמן השתיה, רובהו נעלם. הרובה נלקח על ידי ראש המטה וסגנו של בוהינסקי והובא אל המפקדה. פולקמאן לא מצא את הרובה, לכן נקרא אל המטה שם הוכה ללא רחמים ומיד לאחר מכן הוכרו על מסדר. כל שלושת הגדודים הסתדרו מאחורי הכפר. קראו את הוראת המפקדה על עונו של פולקמאן, ועל סמך הרשעתו נידון למוות ביריה. מפקד הגדוד, גרישה איבאנישין, הופתע, לא ידע מדוע שפטו את פולקמאן. בוהינסקי אפילו לא חשב לנכון להזמין. האנשים עמדו כמאובנים, וכשהמפקד קרא את גזר הדין, חשב כל אחד שזאת רק בדיחה נוראה. ברם, היתה זאת מציאות נוראה...

הסנדלר מבית המסחר של באטה, ששמו פרח מזכרוני, הוליך את הסיוור מאתנו לגאפל. כ-20 דקות לאחר מכן נשמעו הדים של חילופי יריות קצרים. על פי רמז של מפקד סלבקין, יצאתי עם סיוורי ובסיבוב הכביש לאילאבה נתקלנו בגופות של 5 פארטיזנים, ביניהן היה הסנדלר האמיץ. מדוכאים הבטנו בעיניהם הכבות של גולדמן ופרידמארק והסנדלר שהוביל אותם. למחרת נודע לנו, שהגרדיסטים מחיל המצב סחבו אתם שני פצועים לכפר הקרוב ותלו אותם לפני הכנסייה. אחד התלויים היה זולטאן כ"ץ והוא אז בן כ"ה שנים.

עברית: משה בוריאן

יהודי סלובאקיה במאבקם

לא עבר שבוע ימים מאז הסכם מינכן, ובסלובאקיה תפסה את השלטון המפלגה השוביניסטית והאנטישמית של הלינקה בעזרת היחידות המזויינות של הבריגדה ע"ש הלינקה שאורגנה כדוגמת יחידות ס.ס. וס.א. המפלגה הזאת סייעה להיטלר לפורר את צ'כוסלובאקיה הנחשלת, לכבוש את הטריטוריה הצ'כית ולהקים בסלובאקיה, מדינת בובות פאשיסטית.

גורל יהודי סלובאקיה נחרץ. מראשית 1939 החלה הממשלה הפאשיסטית הסלובאקית להוציא צוים ברבריים נגד היהודים. הנשיא שעמד בראשה היה כומר קאתולי. העם הפשוט, העם הסלובאקי המאמין, להוציא אנשי הלינקה, החל להבין, כי הצוים האלה הם בניגוד מוחלט לעקרונות הנצרות והמצפון הנוצרי. בכוח הצוים הללו נגזל מהיהודים רכושם הצנוע וחסכוניהם ולבסוף החופש האזרחי שלהם. הצוים הגזעניים המבישים

4. ד"ר מילר היה מפקד היחידה היהודית. סגנו — יוראי שפיצר, קומיסאר היחידה (שניהם קומוניסטים).

הלא-אנושיים והאנטי-נוצריים הגיעו לשיאם עם קבלת חוק המכונה "קודקס היהודים" (Codex Judeorum) חוק זה נתקבל בספטמבר 1941 בסיועו הישיר של הנס גלובקה. עריכה ל"קודקס" נעשתה לפי דוגמת חוקי נירנברג ועל פיו החלה הממשלה הסלובאקית בגירוש משפחות יהודיות מדירותיהן ובשילוחן למחנות מוות בפולניה ובגרמניה במרץ 1942. בעד כל שילוח שלמה הממשלה הסלובאקית לגרמניה של היטלר סך — 500 מרקים גרמניים (5000 כתר סלובאקיים).

בתקופה זו חיו בסלובאקיה הפאשיסטית כ-90,000 יהודים. ממרץ עד סוף אוקטובר 1942 גירשה ממשלת סלובאקיה 58,150 איש. מהם חזרו אחרי המלחמה רק כמה עשרות.

הממשלה נתקלה בהתנגדות גוברת של סלובאקים הגונים. רבים מהפועלים וחלק מהאינטליגנציה מחו נגד הברבריות שבדבר. ברם, מנהיגי מפלגת הלינקה, אנשי ה"גרדה" והממשלה רצו להמשיך במשלוחים גם ב-1943. אולם, הודות לאירועים בחזית המזרחית ובעיקר הודות לנצחון ההיסטורי הגדול של החיילים הסובייטיים באיזור סטאלינגראד וכן הודות להתנגדות הגוברת של העם הסלובאקי, לא המשיכו בגירושם. המשלוחים חודשו רק באוקטובר 1944, בזמן שבסלובאקיה מרד העם ורוב יחידות הצבא הפנו את נשקם נגד הגרמנים ועוזריהם, אנשי הלינקה, בזמן שהתחוללו קרבות הפרטיזאנים. לקרבות אלה נכנסו מאות בחורים ובחורות יהודים. יחד עם פרטיזאנים סלובאקיים וסובייטיים, לחמו בנשק נגד אלה שהשמידו את בני עמם.

למרות שבוא הפאשיזם לסלובאקיה הפתיע אותנו, מעשי הגרדיסטים הדחים אותנו. היינו ערים להתרחשויות ולא חכינו בידיים שלובות להתפתחות המאורעות. אמת, יצר הקיום החל לפעול בעיקר בתחום הצלת החיים של יחידים. בתקופה הזו בלתי אפשרית היתה עדיין לחימה בנשק. נוצרו אז גם אי אלה אפשרויות של בריחה. מיום הכרות מדינה סלובאקית פאשיסטית עצמאית ב-14.3.39 עד ראשית 1942, עם התחלת המשלוחים, עזבו את סלובאקיה 7116 יהודים. מהם 3776 נסעו לארץ ישראל. את הפעולות האלה ארגנו לרוב התנועות הציוניות. אפשרות אחרת להינצל ניתנה ע"י התנצרות. עד 1.1.1942 התנצרו בסלובאקיה 8,045 יהודים. אבל לפי "חוק הדיפורטאציות" * שהפרלמנט הסלובאקי הצביע עליו, שוחררו מהמשלוחים רק 2,082 איש, אלה שהתנצרו עד 14.3.1939, ומהם 1444 יהודים שעברו לדת הקתולית. נגד "חוק הדיפורטאציות" הצביע רק ציר פרלאמנט אחד והוא הרוזן (גראף) אסטרסאזי יאנוש. ** הוא האשים את המחוקקים בגישה בלתי אנושית ואמר שהחוק הנו פעולה מבישה של הפרלאמנט. מצבם של יהודי סלובאקיה החמיר מיום ליום, בייחוד אחרי התקפת הצבא הנאצי על ברית המועצות. אליו הצטרפו גם שתי דיוויזיות של סלובאקיה. כל יום הביא בחובו צווים והוראות אכזריים, החל מענידת הטלאי הצהוב שיסודו ב"קודקס היהודי", איסור קנייה בשוק, מניעת כל אפשרות להתפרנס וכד'. התקוה היחידה — הצבא הסובייטי — נסוג בזמן ההוא לדנייפר, אזור הרחוק מגבולות סלובאקיה. למרות שצפינו לכל מיני אפתעות, איש לא העלה על הדעת שיתכן האיום ביותר: מות, המתה המונית. חפשנו דרכים שונות להצלה. לא רק בצורה חוקית, אלא גם במחתרת. אחר קבלת "קודקס היהודים", רבים מצעירי היהודים השיגו ניירות אריים

* — חוק הגירושים.

** — נציג המיעוט ההונגארי בפרלאמנט הסלובאקי.

בדעון המרד

מזוייפים, תעודות מזוייפות של מתנצרים, עברו לערים אחרות בהן יכלו לעבוד ולהתקיים. יחידים התקשרו לפעולות מאורגנות. מאות בחורים ובחורות יהודיים קשרו קשרים עם המחתרת האנטיפאשיסטית. פעולת המחתרת הגדולה ביותר נעשתה ע"י הקומוניסטים הסלובאקיים ועל ידי התנועות הציוניות-הסוציאליסטיות של השומר הצעיר ומכבי.

כאשר בראשית 1940 התפשטו הידיעות על הכנת משלוחים, ההתנגדות נגד הפאשיזם קבלה צורה יותר מוחשית, ולוחמת. במשך כל התקופה הזו חייתי בסלובאקיה וכל הזמן השתתפתי בתנועת המחתרת האנטיפאשיסטית ובסוף כפארטיזן עם נשק ביד. הנני מכיר מאות אנשים שלחמו, מהם שנפלו כגבורים, מהם שנשארו בסלובאקיה אחרי השחרור ומהם רבים שהגרו לישראל, ארה"ב ומקומות אחרים.

כששלטונות סלובאקיה קראו אנשים צעירים מעל גיל 16 שיתגייסו לעבודה, לכאורה, לפולניה, ארגנו ה"שומרים" וה"מכבים" בריחה דרך הגבולות להונגאריה. מאות הצליחו להנצל ממשלוח זה ע"י בריחה להונגאריה ומאות נשארו בסלובאקיה והיו עם תעודות אריות מזוייפות. בינתיים, נוסדה במרץ 1942 בסלובאקיה המזרחית, ביערות, בין הערים מיכאלובצה והומנה, היחידה הפארטיזאנית המזויינת הראשונה, תחת הנהגתו של הקומוניסט פאבלו בורוש, חקלאי בן 40 מהכפר וינה. לא הרחק מוינה, ביער לרגלי הויהורלאט וקויב, על פסגת פירנג, התמקמה במרץ 1942 יחידה לוחמת בת 25 איש, מהם 18 לוחמים יהודיים. שבעה מהם היו ממיכלובצה והם: שלמה לנדאו בן 36, רוזליה מארקוביץ בת 28, אלברט אביש כץ בן 20, מרטין כץ בן 35, יצחק בראנד-פרגר בן 30, ארנסט ליפקוביץ' בן 34, ומרטין מאיר לנדאו בן 36, שמאוחר יותר חי תחת השם רודולף בוגן. האחרים היו מהומנה והם: איזידור איצקוביץ' בן 36, יעקב הבר בן 20, אנטון וינקלר בן 17, עמנואל מנדל בן 36, לדיסלב דויטש בן 18, שמעון וינקלר בן 28, פרנטישק וינקלר בן 20, שמואל פרקש בן 34 ופרדיננד קליין בן 26. האחרים, וויטק קליין בן 27 ופרידה פלדמן בת 22 היו מוינה. רובם היו בעלי מלאכה, רק פרדיננד קליין היה מורה. מה-25 היו 10 קומוניסטים. נסיונם הקרבי היה מועט, פרט לארנסט ליפקוביץ', שלחם בבריגדה הבינלאומית במלחמת האזרחים בספרד, נשקם היה דל וחלש. היו להם 2 רובים צבאיים, רובה ציד אחד, 3 אקדחים וכמה רימונים. פרט להגנה לא יכלו הם להטיל על עצמם תפקיד אחר כלשהו. הקשרים עם כפרי הסביבה, אפשרו להם להצטייד במזון. אך באחד הכפרים שבסביבה נמצא בוגד שהלשין עליהם בפני ז'נדרמים. מפקדת הז'נדרמיה ארגנה פעולת סריקה ב-7 באפריל ובחלופי היריות נהרג סמל הז'נדרמיה אנדריי פאז'יצקי מוינה. תוך זמן קצר כולם נתפסו, פרט למפקד פאבול בורוש, והועברו לכלא במיכאלובצה. אחרי כמה חודשים, סמוך למשפטם, הצליחו לברוח הודות למחתרת קומוניסטית, וחיו תחת שמות מזוייפים עד לפרוץ המרד. רובם נשארו בחיים. פאבול בורוש, אחד מההגונים ביותר, מצא א תמותו ב-1943 בערך אי-שם לרגלי ההר ויהורלאט.

בתקופה הזו, נוסדו עוד שתי יחידות לוחמות מאורגנות באורח דומה מונהגות ע"י קומוניסטים והשתייכו אליהן לוחמים אנטיפאשיסטיים יהודיים. למשל ביערות ליד העיר בנסקה שטיאבניצה נוסדה יחידה פרטיזאנית תחת הנהגתו של הלוחם המהפכן לדיסלב אקסנר, ובה נתמנה לתפקיד חשוב, לקצין המילואים, יוסף ביכלר. אהדים מהיחידה נתפסו, הנותרים, ביניהם גם ביכלר, הצליחו לברוח.

באורח מקביל, נוסדה באותו זמן גם ביערות של הקרפאטים הקטנים בסלובאקיה

המערבית, יחידה לוחמת ע"ש יאנושיק, שמפקדה היה מורה צעיר, אלכסנדר מרקוש, שהיה נודע לפני המלחמה כחבר החוגים המתקדמים של הנוער הקומוניסטי. מוצאו ממשפחה יהודית ענייה. הוא נשבה ומצא את מותו במאטהאוזן זמן קצר לפני גמר המלחמה.

בשנים 42—1941 נכלאו בבתי כלא פאשיסטיים הרבה לוחמים אנטיפאשיסטיים יהודים, ביניהם נשים — כגון פרידה באומר (נובאק) ממיכאלובצה, ד"ר בוזינה פרנצובה-פרקובה, אליזבטה רוזובה, אדית כץ ואחרות. לידיהם של שירותי הבטחון נפלו גם המהנדס זולטן סובל, המהפכן הותיק יוליוס שיינפלד, מהעיר קושיצה — זולטן שיינהרץ נשפט ב-1942 ונגזר עליו עונש מוות שבוצע בתלייה ע"י קלגסיו של הורטי בבודאפסט.

להתרגשות גדולה בין שרידי היהדות הסלובאקית, גרם מעשה גבורה של 4 בחורים בני אזור מגורי בסלובאקיה המזרחית, שהצליחו לברוח ממחנות מוות שליד לובלין בסוף 1942. הם היו עדי ראייה של השמדה המונית של יהודים ממזרח סלובאקיה בלוקוב בפולניה איזור לובלין. כמו עיניהם ראו, כיצד גרמנים, אוקראינים, לאטוויים, ליטאים, אנשי ס.ס. השמידו ילדים ונשים, אנשים בלתי מזויינים ומחוסרי יכולת הגנה, כיצד רצחו את הוריהם, קרוביהם, מכריהם. בין הבורחים היה גם חברי לכיתה, חייט ממיכאלובצה זולטן ארנרייך, שלאחר מכן חי ולחם יחד עם הפארטיזנים תחת השם סיקורה וכיום חי בניו יורק. יחד אתו היה אליאש פוקס, חקלאי מהכפר נאציינה וס, ליד מיכאלובצה. אף הוא נשאר בחיים ואחרי המלחמה הגר לארה"ב. בעת הבריחה הם התנועעו רק בלילות וכל מזונם: שורשי צמחים למיניהם שמצאו בשדות. הדרך נמשכה מעל לשלושה שבועות עד שהגיעו לגבול סלובאקיה ושם אמצו אנשים גוונים, אזרחים סלובאקיים בעלי מחשבה אנטיפאשיסטית.

תנועת ההתנגדות גברה והלכה אפילו בשנת 1942 הטראגית. מעל לאלף בחורים, ילידי 1920 — 1921 שרתו באותו זמן בחטיבה השישית, כיחידת עבודה של הצבא הסלובאקי. הם היו בקשרים עם אנשי האוכלוסיה בעלת נטייה אנטיפאשיסטית, ותכננו בריחה ליערות בעת סכנת המשלוחים. מוכרים לי מקרים שכמה מהם הצליחו לברוח עם משלוחי ייצוא עצים עד שווייץ. מהיחידה שלנו ברחו ב-1942 שלושה מחברי, שמואל טרנק, אלכסנדר שוורץ ושמעון רודר שיחד עם הוריהם הסתתרו מתחת ללוחות ואחרי שבועיים של נסיעה מייגעת הגיעו לשווייץ. שם הם התנדבו מאוחר יותר לצבא של בעלות הברית, לחמו ליד דונקירק, עברו את המלחמה ואחד מהם נמצא בקליפורניה, השני כנראה בבוליביה והשלישי בארה"ב או בישראל.

בימים הקשים ביותר, בתנאי מחתרת עזרו מאות בחורים עם תעודות מזויפות, לסכל את מזימות המנגנון הממלכתי ושל הזרוע המזויינת של הצבא. בזמן ההוא חי למשל מכרי וויטק רוזנבאום מטריבישוב בבראטיסלבה תחת השם המזוייף מיכל קאזימיר. בחדר קטן התגורר עם אשתו. אצלו נפגשו הפעילים של המפלגה הקומוניסטית המחתרתית, ביניהם אלכסנדר מרקוש המורה המוזכר לעיל.

בחדרנו הודפס עתון, עשרות כרוזים וידידי בתור שרברב יחד עם אשתו, סובבו את מחנות הצבא שבעיר וחלקו את הכרוזים בין החיילים. מאוחר יותר, בסוף 1944 פגשתי בקרבות הפרטיזנים על אינובצה ליד זלטה מורבצה ביחידה פרטיזנית יחד עם טוריש טורטלבאום (טורצ'יאן) ועם פרטיזנים סלובקיים וסובייטיים אחרים. באביב 1944 התקרב הצבא האדום אל גבולות צ'כוסלובאקיה הישנים ואנו, שרידי

בדעוך המרד

היהדות הסלובאקית, יחד עם רובו של העם הסלובאקי העמל, חיינו בתקוה איתנה, כי בקרוב יגיע העם לחשבון סופי עם המשטר הפאשיסטי הברברי.

לפי מקורות סטאטיסטיים של משרד הפנים הפאשיסטי הסלובאקי, חיו בעת ההיא בסלובאקיה 19201 יהודים, מהם 15253 נפש, בערים כ"יעילים מבחינה כלכלית" או מסיבות אחרות וב-11 מחנות עבודה חיו 3768 נפש. לאלה יש להוסיף כאלף בחורים ובחורות שרובם חיו בשמות בדויים וחלק אחר היה בבתי כלא בגלל פעילות מחתרתית אנטיפאשיסטית. אפשר לומר, כי באביב 1944 היו בסלובאקיה כ-20.000 יהודים מהם מחציתם היו בגיל 15 עד 50.

בראשית הקיץ של 1944 החל הגירוש של יהודי הונגאריה. משום כך חזרו רובם של אלה שברחו לשם לפני הגירוש מסלובאקיה, כ-3000 נפש. קרו מקרים, כשבחורים צעירים מהמשלוחים ההונגאריים, שעברו דרך סלובאקיה לאושביץ, קפצו מהקרונות. מופרים לי למשל 2 בחורים בני 20 מבודאפשט, אקשטיין ינו ופיילס רודי, שחתכו תיל דוקרני שגדר חלון של קרון משא וקפצו מרכבת דוהרת לא הרחק מהעיר ז'ילינה. הם לא ידעו אף מלה סלובאקית. האנשים שמצאום ליד פסי הרכבת מיד הרגישו שהם זרים, ולפי החוק חלה עליהם החובה להודיע על כך למשטרה, למרות זאת לקחו אותם, הלבישום, האכילום והעבירו אותם ליערות. שם התחילו להתארגן יחידות פארטיזניות גדולות. שניהם במקרה הגיעו לאותה היחידה, שבה הייתי מפקד מחלקת סיירים. בעת ההיא חיינו כולנו בהכנות קדחתניות לקרב האחרון. התכוננה לכך גם האוכלוסייה שהיתה במחנות עבודה, במיוחד בנובאקי, ששם חיו 1644 איש, בסרד ששם היו 1127 איש, בדינסקה נובה וס, בקוסטולני ליד טרנצ'ין וליד קראלובאני ששם עבדו הבחורים מחטיבת העבודה ה-6 של הצבא הסלובאקי שפוזרה שנה קודם.

חברי המפלגה הקומוניסטית המחתרתית והנוער הקומוניסטי שבנובאקי, יחד עם חברי השומר הצעיר ומכבי, התכוננו לקרב משותף. את הנשק הראשון השיגו הלחמים האנטיפאשיסטיים בנובאקי עוד בשנת 1943, הבריחו אותו למחנה ושם הסתירו אותו. באוגוסט 1944 היה להם כבר נשק, ובפרוץ המרד של העם הסלובאקי תוך הצטרפות רוב יחידות הצבא למורדים, יכלו הם לצייד יחידה קרבית בעלת 161 איש. במשך שנתיים תמימות עבדה בסתר היחידה הקרבית האנטיפאשיסטית בתוך המחנה. בראשה עמדו מהפכנים מבוגרים וצעירים, הקומוניסט הותיק יוליוס שיינפלד ושמעון פורגס בן ה-20 מטופולצאני (כעת צירמאק), הרופאה ד"ר הלה וולנסקה — סופרת סלובאקית ידועה, יוראי שפיצר, היום מבקר ספרותי סלובאקי משטיין, קארול פרידמן ואחרים. הארגון הזה היה בקשר עם התא הקומוניסטי בהורנה ניטרה שאליה השתייכו האחים הסלובאקיים הגר ופרו מישי והם נעשו המארגנים והמפקדים של הבריגדה הפארטיזנית הגדולה של הורנה ניטרה.

כאשר באוגוסט 1944, לפי בקשת הממשלה הקליריקלית הפאשיסטית של הכומר ד"ר יוסף טיסו פרצו לסלובאקיה הדיוויזיות של הצבא הנאצי במטרה לדכא את המרד, הלכו הבחורים והבחורות היהודיים ברוח מרוממת לקרב ובשמחה שאין לתארה אחזו בידיהם את הנשק. הבחורים שלנו לחמו בכל מקום בשורה הראשונה: בסלובאקיה המזרחית, בבריגדה ע"ש צ'אפאייב, בסלובאקיה המרכזית ובאיזור באנסקה ביסטרצה ומרטין, בסלובאקיה המערבית וביערות הקארפאטים הקטנים ויאבורניק. בסלובאקיה המזרחית הצטיינו

הפארטיזאנים של בריגדת צ'אפאייב בפוצצם גשר גדול (ויאדוקט) ליד הנושוביצה, בהתנפלות על רכבות שהובילו חיילים וקצינים גרמניים עוד לפני אוגוסט. את הפעולות הנועזות האלה נהל שטפן פרידמן (היום קוביק). בבריגדה המצטיינת הזו, שמפקדה היה גבור המרד הסלובאקי הלאומי המאיר לודוביט קוקורלי, לחמו כמה ממכרי, כגון לודוביט שולץ, היום מנהל המכון לעתונות בפראג, דזידר קארניול נכה, עובד המוסד העירוני בבראטיסלאבה, הרופא-המרצה — ד"ר לדיסלב שוורץ (צ'רני) ואחרים. רבים מידידי נפלו מות גבורה, כגון שניו שיין מנובה זאמקי, אלכסנדר מרקוביץ מוינה, ויליאם גיפקוביץ ואליאש שוורץ ממיכאלובצה.

בין 60.000 החיילים המורדים והפארטיזאנים, לחמו עם נשק ביד בערך 2500 בחורות ובחורים יהודיים חלק גדול של סלובאקיה המערבית נשאר מחוץ לטריטוריה של המרד הלאומי, מקום בו נשארו כמחצית היהודים החיים בסלובאקיה והם נעשו קרבן הגירושים למחנות המוות הנאציים. בהרי סלובאקיה, הנתונים לפקוח הפארטיזנים, מצאו את מבטחם מאות נשים, ילדים וקנים.

האנשים שלנו לחמו בכל קטעי החזית. מאות נפלו מות גבורה או נפצעו קשה, רבים נפלו בשבי. מהיחידה היהודית בת 161 איש מנובאקי, למשל, נפלו בקרב 35 פארטיזנים, 22 נפצעו, רובם קשה, ו-20 נפלו בשבי וזכו לשחרור. אולם רוב הפארטיזנים היהודים לחמו בעשרות באטאליונים אחרים, יחד עם פארטיזנים סלובאקיים, סובייטים והונגאריים. ביחידות רבות היו להם תפקידי פקוד. למשל אדית כץ היתה קומיסאר של הבטליון ה-3 ע"ש יאן זייזיקה שפעל באיזור באנובצה נגד באבראבוב וע"י מות גבורה הצילה את הבטליון כולו מפני כיתור והשמדה.

ב-26 בספטמבר 1944 התנפלו חיילי היטלר, בעזרת פרובוקאטורים גרדיסטיים ובוגדים על גזרתה של אדית כץ למרות הבגידה, אדית לא נטשה את העמדות. כאשר נפל בקרב המקלען, מיד תפסה את מקומו ואפשרה לכל היחידה לסגת בלי אבידות נוספות. היא נפצעה, אולם נלחמה עד הכדור האחרון וכשחיילי היטלר התקרבו, הטילה עליהם רימונים. הפאשיסטים ירו בה ולמרות שכבר לא היתה בחיים, פחדו עדיין להתקרב אליה.

התקדמות דיוויזיות העונשין הנאציות, גרשה את המורדים אל היערות. מספר הלוחמים המזויינים בחורף ירד בערך ל-15.000 ומוזה עד 2.000 לוחמים יהודים.

כמפקד יחידת סיור, עברתי את האזור שהיה נתון לשליטת המורדים ובדרך פגשתי את בחורינו ובנותינו. בעמק אומאסטינה למשל, ליד האנוביצה היתה בין הפארטיזנים ילדה בת 15 בשם אליצה שוורץ (היום שמה פודורובה). היום היא מהנדסת ואם מאושרת לילדה. החברה שלה, אניציקה ווייס בת ה-14 מהלהוובץ, נפלה לידי הגר-מנים בערך בינואר 1945 ומתה מות גבורה. בבריגדה פארטיזנית על-יד אינובצה, חי כילד מאומץ של הבריגדה, מוקי ברודר בן 14 מטופולצ'אני, יתום, שמגינו האישי היה סגן מפקד הבטליון לאספקה, יוליוס אשר (היום טאבורסקי) המשופם מזלטה מורבצה. בבריגדה הזו היו כ-15 פארטיזנים יהודיים, כגון האחים רוזנבאום (רוסינה), פאבול וייס, אמיל מנדל ואחרים. לא הרחק משם, ביערות ליד סיקובצה, היתה היחידה של המאיר הסובייטי זוריץ, ומפקד של הפלוגה היה אלכסנדר בכנר, היום עורך היומן "פראצא" בבראטיסלאבה.

אלה הם כמה דפים ממלחמת הגבורה של אחי ואחיותי היהודיים בסלובאקיה.

המקורות:

הסרגדיה של יהדות סלובאקיה, תעודות וצלומים, ברטיסלבה 1949, בהוצאת המועצה לרוקמונטציה ליד מרכז הקהילות היהודיות בסלובאקיה.
דו"ח על מחנות עבודה יהודיים מיום 30.6.1943, חוברת בהוצאת המשרד המרכזי למחנות עבודה יהודיים, ברטיסלבה, יולי 1943.
כתב אישום של התביעה בפרשוב מ-22.6.43, מס' 57/294/43/19.
נפלו בעבור החופש, ברטיסלבה 1945, הוצ' סלובאקית לספרות פוליטית.
הוצ' עולמנו 1956, תל-אביב, ישראל.
רשימות סטטיסטיות של משרד הפנים, מחלקה 14 (על היהודים) מהשנים 1939—1944.

עברית: אלי בן צבי

הפרקליטות הממלכתית מאשימה

לסיכום על חלקם של היהודים במרד הסלובאקי, מצורף תרגומה של התעודה „הפרקליטות הממלכתית בפרשוב מגישה כתב-אישום” מתאריך 22.6.1943. בתעודה זו מוגשים שמות חברי קבוצה פרטיזאנית סלובאקית, עם נתונייהם האישיים ופרטי האשמה נגד כל אחד ואחד מהם, כפי שהוגשו לבית-המשפט ע"י הפרקליטות הממלכתית בסלובאקיה.
בשנת 1942 בחודשי האביב, התארגנה קבוצת התנגדות, למעשה קבוצת פרטיזאנים, ראשונה, אם כי מונח זה לא היה עדיין נהוג בסלובאקיה ועל כן לא הופיע בכתב-אישום זה. קבוצה זו אשר מנתה 25 איש, כללה 18 יהודים.
התעודה המובאת נמצאת בארכיון בית-המשפט בפרשוב והעתקה בארכיון „מורשת”, D.2.512.

בית המשפט המחוזי בפרשוב
הגיע 22.6.1943

לבית המשפט המחוזי
לכבוד השופט החוקר בפרשוב

הפרקליטות הממלכתית בפרשוב מגישה כתב אישום נגד:

1. שמואל לנדאו, נולד 3.11.1905 במוקאצ'י. אזרחות מדינית בלתי ברורה. גר במיכאלובצה, רח' קפיטולסקה מס' 12, נשוי, מקצוע — סנדלר. הדת יהודית, הלאום יהודי, ללא רכוש, בלי עברות קודמות, במעצר החקירה מ-11.4.42 עד 17.4.43. בזמן הזה חופשי.
2. רוזליה לנדאו, שם תהורים מרקוביץ, נולדה ב-4.2.1914 במיכאלובצה, אזרחות מדינית בלתי ברורה, גרה במיכאלובצה, רח' קפיטולסקה מס' 12, נשואה, עקרת בית, דת יהודית, ללא רכוש, בלי עברות קודמות, במעצר חקירה מ-11.4.1942 עד 5.3.1943, בזמן הזה חופשית.
3. איזידור איצקוביץ, נולד ב-14.12.1906 בהאטאלוב. אזרח המקום, גר בתומנה, רח' „הלינקובה גרדה” מס' 60, נשוי, מקצוע עוזר חייט, דת יהודית, ללא רכוש, נענש בעבר, במעצר חקירה מ-11.4.42 בבית הסוהר של בית המשפט המחוזי בפרשוב.

There were Jews within the Soviet Union who volunteered for this partisan struggle. These persons were trained in a special course and crossed the front lines on hidden paths which led behind the enemy lines, to a fight guided by the vengeance in their hearts.

The witness, David Plotnik, was one of those who set out from the Ural region for one of the partisan training schools in the Novoshino station (Gorki Region).

It should be pointed out that the highest percentage of Jews were in this training school (10%).

Plotnik passed through the front lines with a group of partisans along winding dangerous paths and arrive in the Western Bylorussia area — the combat area to which they were assigned.

On arrival in the forest area adjacent to regions inhabited by Jews in White Russia, he meets a group of Jews, worn out and distressed, and is horrified to hear their reports, about the German abuse of the Jews; that those same "Soviet Citizens" being destroyed by the Germans who were being spoken of and heard about on the other side of the lines, were mainly Jews.

Continuing his testimony — a practical description of how the Jewish partisans together with the Russian partisans carried out acts of sabotage against German trains and other German army installations.

5. Emil Knieza — The Final Stages of the Revolt.

The author, a Slovak-Jewish writer, relates his experiences with a partisan detachment in the last stages of the Slovak national uprising and during the retreat into the western Slovakia forests and hill country for the continuation of the partisan struggle against the Germans and their Slovak fascist stooges. The confused fighting for the Blatnica valley goes on until the very end of the uprising. The fighters, a high proportion of them Jews, under Soviet partisan command, go through the harrowing experiences of death and loss culminating in a cruel end. After that, retreat from the war into a new area is accompanied by signs of demoralization and the units grow smaller as more and more people defect and return to their native villages and towns. The Jews among them have no such alternative, and they are amongst those who carry on. Signs of antisemitism show themselves, and the author relates two such incidents.

The two chapters we publish here are part of a larger book published in the Slovak language.

A short statistical and factual summing up of the part played by the Jews in the Uprising. The first partisan group in Slovakia was composed of 25 members, of whom 18 were Jews. Other groups and individuals are mentioned, especially the Nováky unit who participated in the Uprising. The author estimates that there were 2,500 Jews among the 60,000 participants in the Uprising, out of the 20,000 Jews still alive in Slovakia at the time.

6. The State Prosecution accuses

Summing up the role of the Jews in the Slovak revolt, enclosed is a translation of this document "the Parshov State prosecution brings forward a charge of guilt" dated 22.6.1943.